

ڈاکٹر زاہد حسین دشتی

شعبہ بلوچی جامعہ بلوچستان کوسئہ

ڈاکٹر ضیاء الرحمن بلوچ

اسسٹنٹ پروفیسر، شعبہ پاکستانی زبانیں، علامہ اقبال اوپن یونیورسٹی، اسلام آباد

براہوئی وساہت (یک چشمانک)

Dr. Zahid Hussain Dashti*

Lecturer, Department of Balochi, University of Balochistan, Quetta

Dr. Zia Ur Rehman Baloch

Assistant Professor, Department of Pakistani Languages, AIOU, Islamabad.

*Corresponding Author: zahiddashti29@gmail.com

Brahui Wasahat (An Overview)

Wasahat is main component of any language and Folk literature. It is beauty of every language and literature. In this article Brahui (WASAHAT) highlight and discuss their usage also. In this research Paper discussed and differentiated Brahui (WASAHAT) and Brahui Proverbs with examples.

Key Words: *Wasahat, Language, Folk Literature, Brahui.*

براہوئی زبان ء لبز انک ء وساہتانی مزین گنجے هست کہ آوتی مانا، لبزیات ء بیان ء ذروشم ء بے

مثال ء بے درور انت۔ آہانی لبزی مانا ء بزانت جتا بے آہانی نیام ء پکر، زبان ء لبزیات ء پرک ء پیر هست۔ براہوئی

وساہت زندہ ہر رنگیں تجربت ء سرگوست ء جہگیری ء کننت۔ اے اولس ء براہداریں ساچشت انت ء زبان ء

بنداتی زمانگ ء رواج گران ء پیداک انت۔

دگنیاء ہمک لبز انک ء بندات چہ آئی ء گیدی لبز انک ء گلیج انت۔ براہوئی گیدی لبز انک ء براہوئی

وساہتانی رنگ ء یک مزین ہر انگ ء مڈی هست۔ چوشکھ گیدی کتہ، گیدی شاعری، تہل، چاچ ء داستان وتی دروروت

انت۔ اے دراہ کیلئے نہ ساچنگ انت۔ ایشانی ساچشت کنوک ناواندہیں مردیں ڈال انت کہ آہاں وتی ساچگی بود ناکے زیبا مانائیں بتلاں رواج دانگ۔ براہوئی بتلاں زبان لبزانک ءرا براہدار ءتامدار کنگ۔ (پرکاڑی، ۱۸۳: ۲۰۱۶)

وساہت براہوئی گشوکانی چاگردی ءدومانی پدراہی ءکننت۔ آبلوچ ءمزنیں واکیہ ءکھانی آسری تران انت کہ چہ ایشاں وانوک یا گوشداروک وتی زند ءباز جوانیں بدلی آورت کنت۔ آکسانیں، زیبائیں ءوشیں تخلیق انت کہ لہتیں لوز ءبنداں جوڑ بوان ءبازیں راجی لبزانکی شریانی واہند انت۔ ایک نیمگے زبان ءسیر ءشاہگان کن انت تہ دومی نیمگ ءراجی لوٹ ءگزاراں پورا کننت۔ آراجی تب ءپکر ءچیدگ ءھواری ءجوانیں پکر ءھیال ءچکاریں گال ءگشتن انت کہ پھکیں، شیر کنیں ءوش زیمکیں اولسی زبان ءدرشان بنت۔

کماش ءپیر ڈالانی گپ ہے ہاتر ءوش انت کہ آہانی تہ بتل ءوساہتانی کارمرزی لس انت۔ بتل ءوساہت زبان ءڈولدار ءبراہداری ءمزنیں کردے پیش دار انت۔ آہانی آش کنگ ءمردم ءدل ءوش ءگل بیت انت۔ ہر میوگ ءتام آئی ءشیرگ انت ہے پیہم ءزبان ءتام ءوشی بتلانی تہ ءانت۔ زبان ءوشی ءزبیداری بتل انت۔ بتلانی روتگ یک راجے ءچاگردی زند ءڈیہ ءھوار انت۔ بتل زبانے ءگشوکانی زند ءمزنیں بستارے واہند انت۔“ (یوسف، 2015: 39)

ہمک زبان ءآئی ءربیدگ ءھواریں ساچشت آئی ءرایک سرجمیں زبانے جوڑ کننت۔ براہوئی وساہتانی کارمرزی ءگپ ءمجلس ءوش ءزیبا بنت۔ بلوچی، براہوئی، فارسی یا ایدگہ زبان ءہم رنگیں لبزانے گالبتداں ہیال بہ کنیں گڑاے دراہ زبان ءگشوکان یک ءدومی ءنزیک ءھوار کن انت۔

وساہت:

براہوئی بتل ءوساہت ءبابت ءزبانکارانی جتائیں ہیال انت۔ بازیں زانکار دوینیانی نیام ءتچ پرک نہ کننت بلے اے رداپر و فیسر ڈاکٹر منظور بلوچ گشتیت کہ وساہت ءپشدر ءالم ءیک کلاگی کتہ بیت ءکتہ پہ تزان ءمسکرائی ءرواج بہ بیت۔ وساہت ءبابت ءپروفیسر ڈاکٹر عبدالرزاق صابر ءھیال اے رنگ ءانت کہ وساہت ہما بتل انت کہ آہانی پشدر ءکتہ ءواکیہ ہست، پہ درور؛

”کس نے تو وفادار اف“ (شاد، 2010: 7)

برزو وساہت ۽ پُشدری واکیہ اے ڈروشم ۽ انت یک میتگے ۽ یک مردکارے بیران بوت۔ قبر ۽ کل ۽ ہاتر ۽ میت ۽ را قبرستان ۽ آرگ بوت۔ بیراں بوتگیں مردم ۽ یک گنوکیں براتے ہست ات کہ آ قبرستان ۽ ساڑی ات۔ آئی ۽ برات ۽ دیکی نیگ ۽ کفن لیٹینت ۽ وتی برات ۽ را گشت کہ ہومنی دوستیں برات، کس ۽ را گوں تو دوستی نیست ات۔ اے درائیں مردم شیر کنی ۽ ورگ ۽ ہاتر ۽ انگ انت۔

”دستار ناہ جلاس“ (شاد، 2010: 8)

اے وساہت ۽ پُشدری کتہ اے وڑ انت کہ یک بچکے ۽ وتی پت ۽ واستہ عید ۽ روج ۽ یک پاگے بہازرت ۽ دات۔ پت اُستزانی چارینگ ۽ شت۔ اودا آئی ۽ پاگ درکت ۽ کپ کپ کت۔ آئی ۽ ہے عکراں وتی سر ۽ بست وھدیکہ آئی ۽ بچک ۽ دیست، بچک ۽ وتی پت ۽ را جست کت کہ چے کنگ ۽ یے، پت ۽ پسو دات، گوں سیال ۽ وارشاں ٹیلی فون ۽ گپ کنگاں۔ بچک ۽ پسو دات اے پیہ ۽ ہر نہ بیت نوں پاگ تباہ بوت۔

”تاجو نا باگو“ (شاد، 2010: 11)

وساہت ۽ پُشدری کتہ چوش نامدار انت کہ تاجو نامیں مردے بوتگ کہ آئی ۽ کروس میڑینگ ۽ بازہب ات۔ تاجو ۽ گوں کتے ۽ کروس میڑینگ ۽ شرط کت۔ افسوس شپ ۽ تاجو ۽ مرگ جناورے ۽ وارت۔ وھدیکہ سہب بوت گڑا درائیں مھلوک مرگ ۽ میڑنگ ۽ مقابلہ ۽ چارگ ۽ جم بوت انت۔ بلے تاجو وتی لوگ ۽ کروس ۽ غم ۽ ڈکھ ۽ پریشان ات ۽ گریوگ ۽ ات۔

”ایدے کہ ہلی ۽ خل“ (پدا، ہمیش، 23)

اے وساہت ۽ پُشدری کتہ اے وڑ انت کہ یک مردے ۽ اسپ ۽ سر امگ ۽ نشنگ ات آہیران ۽ ہبک ات کہ ملگ ۽ چوں بگش ایت۔ آئی ۽ چے کیلے ۽ سوچ گپت، گڑا سوچ دیوک ۽ گشت کہ ملگ کسان انت، آئی ۽ را تیر نہ لگیت، گڑا تو اسپ ۽ تیر بجن۔ آئی ۽ بے عقلی کت اسپ ۽ را تیر جت۔ اسپ کت ۽ ملگ ۽ بال کت۔

ہبک راج گوں وتی لبز انک، زبان، سر زمین، ہند پتر ۽ دودمان ۽ مھکمیں سیادی ۽ بندوک ۽ ہمگرنج انت۔ آ وتی براھدار یں لبز انکی ۽ زبانی مڈی ۽ ابدمان انت۔ دگنیا ترندی ۽ دیمروئی کنگ ۽ انت۔ باز یں زبانی پچار ۽ شنگ ۽ طاقت گار بوگ ۽ انت۔ ہے ترس ۽ جاو اے دگ ۽ زبان براہوئی ۽ بابت ۽ انت کہ اے زبان ہے کرن ۽ ہلاس بیت بلے اے وڑ نہ بیت پرچیکہ براہوئی زبان ۽ براھدار یں گیدی لبز انکے ہست یا نوکیں لبز انک ۽ بچار کہ آئی ۽ جتاہیں

تہرانی سرانہشتہ کار، پولکار و ساچشت کار گوں جذبہ ءہب ءکار ءانت۔ منی ہیال ءبراہوئی زبان، مجبر گار ءہلاس نہ بیت بلکہ میان اُستمانی سند ءایشی ءپچار ءارزشت دگہ گینچ بیت۔ براہوئی وساہت وتی دانائی ءزانش ءسوب ءلبزانک ء زبان ءقدر ءکیلو ءودینگ ءانت۔ اے ردانہشتہ کار، پولکار، شاعر، ساچشت کار وتی زبان ءہستی ءہم کنگ ء انت۔ براہوئی زبان ءوساہتانی ربیت زبیا ءجوان انت۔ وساہتانی تہ ءتزن ءپکنڈ ہست کہ آہانی گوشدارگ ءمردم وش ءگل بنت۔ ایسانی پُشت ءمز میں پنت ءسوجے ہست۔ مردم گیشتر تزن ءپکنڈی کسہ ء گوشدارگ ءہدوناک انت۔ آچہ اے وساہتانی پُشدری مسکرائی کسہ ءوش ءگل انت۔ بتل بدل کنگ نہ بتل ہستیں نبشتہ کاراں اے رد ء ایسانی تہ ءوت ساچٹی کنگ کہ اے پ گیدی لبزانک ءنا و شیں گالگجے۔ ہستیں وساہت چوش انت کہ؛

براہوئی وساہت	مانا ءبزانت
☆” دا ای اُسٹ سرگاٹ۔	من باز اوپار کنگ۔
☆ ای چاوہ داساکنے داڑے جاگہ اف۔	من سرپد بوتال ادا جاہ نیست۔
☆ کنے سُم کنگ۔	تیرانی دیسپان بوتگ انت۔
☆ پد نارا مان بے کارے۔	پشومانی ءپانداگ نیست۔
☆ داسا ہومار سلیتو۔	نوں بچک آہ انت۔
☆ جوڑ مسس گڑا کنا مہمان مفیس۔	اگس توجوڑ بوتے گڑا منی مہمان ہے۔
☆ کنے بس ءے۔	من ءبس انت۔
☆ حاجی دینونا فقیری۔	حاجو دینوے فقیری۔
☆ داسا کنا پن فتح خان ءے۔	نوں منی نام فتح خان انت۔
☆ داسا میش کن۔	نوں ہاک بور۔
☆ کنا ہیٹ تو ہڑدوسر آخن تے آن کور اس۔	منی بز دوئیں چماں کور انت۔
☆ کنے تڑبوگمک سیاہ بوز ءتڑ پیرے۔	من ءبگش ات بلے سیاہ بوز ءمکش ات۔
☆ خیراتی آپُعت نے دے لتاڑا۔	بے بستاریں مردم شکایت کت نہ کت۔
☆ بھلا باخوگٹ ائی الیک۔	مز میں دپارگٹ ءگٹیت۔
☆ ای داپا توٹ کہ خیر کپہ۔	نہ گیشنگ کہ من ہیر نہ کناں۔

- ☆ کنے گمان الوکہ دا بھلا لوک دا چنکا کُٹم آن کہیک۔
☆ کنالغام ۽ خلتو کہ اینو دا کنال حال مس۔
☆ ایرغ ۽ ہنن کیس کُنمیس۔
☆ داد ۽ پارہ بند و بست۔
☆ اَسہ اُف ایلو صبر۔
☆ اُر ابر بادیتنا، تنکین ۽ بدل کنگ ۽۔
☆ بے زبان آجیوان آیقین کیسہ؟
☆ ہر اوخت کہ دز انا داسا غصہ کنا بڑا بس۔
☆ کپ نامون سلو ۽۔
☆ بھائی خان والا ۽ بیغا۔
☆ نصر وئی ناکفن۔
☆ بیوان نابرام۔
☆ خواری پوکا جعفر خان۔
☆ کک محمود خان۔
☆ گاجی ناشوہ ہی۔
- ☆ چہ کسانیں چیز ۽ مزینیں تاوان بوگ۔
☆ بے رھشونی ۽ مردم گمرہ انت۔
☆ ورگ ۽ سیر کن بور۔
☆ ایٹی ۽ گشت بند ۽ بست۔
☆ اُف بکن یا صبر بکن۔
☆ چہ لوگ ۽ دور بوگ بربادی پیے۔
☆ بے زبان ۽ بھیسہ کنگ۔
☆ گڈ ۽ ڈو ۽ سُمبار۔
☆ ہیال بکن ملامت بے۔
☆ مدام ردی کنگ۔
☆ کارپہ وھدنہ کنگ۔
☆ سہر ۽ سانگ کہ کدی مہ بیت۔
☆ خواری پوکس جعفر۔
☆ محمود خان بیران بوت۔
☆ بازگشت ۽ مصیبت ۽ آہگ۔

(شاد، 2010: 27-7)

”متل ۽ وساہتا کہ ہر زبان نا ادب اٹی اریر دافتن بیدس ادب بے مزہ مریک ولے طعام مریک ہر متل بتل بندغ نازند اٹی مرو کہ ہیبت ۽ گپ ۽ واقعات ۽ حالات آتا مرخ و خشی مریک اوقتا پاروک آمتل آک خل نا چنچ ۽ ار فک بے مٹو بے بہاء ۽ اقمیٹی دز سار، سخی بنجیل، امیر غریب، لنگڑی سہری، مڑدی لغوری، دوستی دشمنی، ایلی سیلاری، نیکی بدی، جوانی شری، خرابی ۽ زند بودنہ و دغودغ گڑا ۽ واکیہ تابیان ارے“۔ (براہوئی، 19۷۹: 5)

وساہت راستی ۽ زانش ۽ بنیات انت۔ اے گیشتر لس پہوالیس مردماں رواج داتگ انت۔ ماں نوکیں دور ۽ وانندگیں ۽ دیمروئی دوستیں مردم وتی گپ ۽ منامینگ ۽ نوکیں ہیال ۽ پکر پہ حوالہ ۽ پیش کن انت دانکہ چاگردی

دیرونی ہاترے نوکیں علمی زانت رواج بہ بیت۔ مرد علم دیاروان کنت آبتلانی کارمرزی ہیلہ کنان انت۔ آپہ
وتی گپتارانی منانینگ ہاترے نوکیں گالیند، گال گشتن کارمرزن انت۔ (شاداب، 2012: 80)
گوں براہوئی زبان ہرہوئی بتل ہوساہتانی سیادی انچوش کہ ڈکال ہودہ ہورہوئی لوگ، شدیگ ہراورگ
رسگ، مسافر ہرا منزل ہر پجگ۔ محنت کنوک ہسوب مندی ہرسگ انت۔ بے بتلاں براہوئی زبان ہوادگ
انت۔ ہلتیں براہداریں بتل ہآہانی مانا ہزانت اسے رنگ ہانت؛

مانا ہزانت

وہدیکہ آسے چست بیت دوت درکیت۔
جہل ہریشاں ہرز ہر ہروت۔
چہ چم ہرجالتی ہپادانی دمبرگ گہتر زانگ بیت۔
انوگیں وهد باندا نیت۔
مرچی کجام مردے دیم دیستگ ہبست کنگ۔
بزاں یک درے بند بیت، دگہ بازیں درد رکیت۔
وهد روت ہلے گپ ایر بنت۔
یکے ہپتر ہگوات بارت۔
چہ دگر ہدیوار ہوتی دیوال۔
وت دل ہبادشاہ ہوگ۔
سیریں ہر کس وتی سیال کنت۔
اولی وتی، رند ہدومی ہے۔
ردی بہ کن ہپدادومی ہلامت۔
چہ یک مردے ہچ کار نہ بیت۔
لاپ پگپ ہسیر نہ بیت۔
چہ بدی ہدی ہدیت۔
غریب واب ہرنج ہگوشت وارت۔

وساہت ہ بتل

☆ ”تا تکہ خاخر کپیس مول منک۔
☆ مونوی دیر پدان خاخر۔
☆ خن خن آن شرمندہ اسے۔
☆ اینو اسے پگہ اف۔
☆ اینو دنامون ہختاس۔
☆ اسہ در بند ہزار دریلہ۔
☆ سال آک کارہ گال آک سلیرہ۔
☆ اسٹ آن ارٹ جوان۔
☆ تینا تینا ہدردرے۔
☆ ہر کس تینا اسٹ نابادشاہ اسے۔
☆ ہز گارنا ہر کس سیال اسے۔
☆ اول تینا ولد انابد۔
☆ دزہ التوٹ دزکنے الک۔
☆ اسہ پھل اسٹ ہار جوڑ منک۔
☆ تینا تینا تے اسٹ پڑ منک۔
☆ بدنا پد۔
☆ تلیغ غریب سو ہرنج کنیک۔

- ☆ خرما ہڑ دے بٹور کنپک۔
☆ گندہ ناعمر بھازے۔
☆ لنگڑے انتس دو برے کنپک۔
☆ خل تینا جاگہ غاکین اے۔
☆ ہر پنج انگ اورک برابر افس۔
☆ پیسہ مرے نے دینا نائے۔
☆ بیدس ہیبت ناٹپ آن ہر ٹپ جوڑ مرپک۔
☆ ہر کس نا تینا بائے۔
☆ زور نامون ٹی زاری۔
☆ جان بچا شکر کر یٹ۔
☆ دزد دزد چانک۔
☆ زر زر چیک۔
☆ راست انگ ہیبت لٹ ٹی تمک۔
☆ صبر نا بشناک بھازے۔
☆ نیز گار نامال مڈی او نا اولاد اے۔
☆ خڑک نا پیرء قدر اف۔
☆ لوڈی چائے پونخ تہ چائے۔
☆ ہیبت کہ باغان پیش تہا بے خواجہ۔
☆ نیکی جوان مسکہ چو کری نا پین متوکہ۔
دز مات ہر روج پیگ نہ پچیت۔
بدکاریں مردم ہر زند دراج انت۔
مردم پہ گٹن ہر چچی کنت۔
ہشتر کوہ ہر نیک ء کیت آئی ء وتی برزی ء معلوم ہیبت۔
پنچیں لنگک برور نہ انت۔
زر ء واجہ ء جہان گپت۔
زہم ء ٹپ روت بلے زبان ء ٹپ نہ روت۔
ہماوڑ بکن کہ تی واک ء گنجائش انت۔
کور بوجگ ء جاہ ء گنج جنت۔
شکر انت کہ جان چٹ ات۔
دزد دزد چہ کارایت۔
چہ زر زر پیدا ہیبت۔
راست گٹ ء لوپ ہیبت۔
صبر ء او پار ء پانگ باز انت۔
گریب ء مڈی آئی ء چک ء اولاد انت۔
چل ء سر ء پڑ۔
لوڈی بزانت دموک بزانت۔
ہر چہرہ دپ ء در آتک تہی نہ انت۔
نیکی ء بدل نیست۔ (براہوئی،

(307-318:2013)

ستاکر زانت ہما کو ہنیں دور ء زمانگ ء مردم کہ کمیں وسیلہ ء آسرا تپانی تہ ء آہاں وتی زند ء مشکل ء ججالاں
گیدی لبز انتک ء براہداریں رنگے ء سچت ء رواج دانگ انت۔ اے مڈی ء ہر انگ مروچی جتاں رنگ ء مھلوک ء سر

بوٹنگ انت کہ آہے درو ر انت۔ چونہا بچار ایت درائیں براہوئی بتلانی تہ دانائی ء زانش ہست پرچیکہ آ تجربہ،
سرگوست ء زندہ راستی انت۔ (موج، 2015: 9)

آسر

براہوئی وساہت بلوچ راج ء دو دمانی ء دیمروئی ء گواچار انت۔ چہ ایشاں براہوئی زبان گشوکانی زندہ راہ ء
رہبندانی بابت ء سرجمی ء سرپدی رسیت۔ آسینگ درسینگ سفر کنان ء پیداک انت۔ آ براہوئی زبان ء لبز انک ء
گوہر قیمتی انت۔ چہ ایشاں زانت ء سرپدی بزائ شریں کار ء پانگ ء ہر ایشاں کار ء نکس ء بابت ء سرپدی رسیت۔ آہانی
کلوہہ ء سرپدی ء مردم چہ وت ء ہر ابی ء دور داشت کنت ء زانت ء سرپدی مردمانی شخصیت ء ذات ء برز ء بالا
کنت۔ بلوچ چاگرد ء سوب مند ء جو انیں کرد ء مز نہیں بستارے۔ وساہت براہوئی زبان ء لبز انک ء وش تامی ء جلوہ
ناکی ء وتی مٹ ء درور وت انت۔ براہوئی بتل ء وساہت مھلوک ء شیر کنیں درشان انت کہ چہ ایشانی
ساجشت ء کار مرزی ء تچ پیٹیمیں ریاء رویے نیست۔

حوالہ جات

براہوئی، عبدالرحمن (۱۹۷۹ء)، ”وساہتاک“، براہوئی اکیڈمی (رجسٹرڈ) پاکستان کونٹہ
پرکائی، نور احمد (۲۰۱۶ء)، ”براہوئی ادب“ براہوئی اکیڈمی (رجسٹرڈ) پاکستان کونٹہ
شاداب، شعیب (۲۰۱۲)۔ بتل ء میر وء بتل ء پولکاری ء نگدی وانشت، ہنکین شعبہ بلوچی جامعہ بلوچستان کونٹہ
شاد، پروفیسر صالح محمد (2010) ہمیں خرین، براہوئی اکیڈمی (رجسٹرڈ) کونٹہ
موج، یوسف (۲۰۱۵) دانائی، براہوئی اکیڈمی کونٹہ
یوسف، محمد (۲۰۱۵) بلوچی بتل ماں گل خان نصیر ء شاعری ء، ہنکین، پٹ ء پولی تاکبند ہفتمی، شعبہ بلوچی جامعہ
بلوچستان کونٹہ